DOI: [10.32702/2307-2105-2020.1.11](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.11)

УДК 658:001.895(477)

*Л. О. Жилінська,
д. е. н., доцент, професор кафедри Фінансів та економічної безпеки,
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна
ORCID: 0000-0001-9312-6953*

ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПАРАДИГМ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

*L. Zhylynska
Doctor of Economics, Associate Professor, Professor "Finance and Economic Security",
Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan*

EVOLUTION OF ECONOMIC PARADIGMS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE MANAGEMENT

Стаття присвячена дослідженню еволюції економічних парадигм управління промисловими підприємствами. Еволюційні процеси до управління умовно поділено на життєві фази. Досліджено етапи еволюції управлінської думки. Узагальнено основні відомі наукові підходи до управління підприємствами, які виділено з позицій: системи, процесу, ситуацій та наукових шкіл. Виявлено, що разом з класичними підходами та школами управління можна виділити основні концептуальні підходи, які націлені на розвиток системи управління промисловим підприємством. Виявлено, що, саме комплексний підхід є найрезультативнішим, він направлений на стратегічну перспективу та дозволяє розглядати підприємство з різних боків, тим самим охоплюючи усі позитивні та негативні фактори впливу на всі елементи діяльності. Визначено, що для визначення спільного джерела розвитку досліджених теоретичних концепцій обумовлює необхідність подальшого дослідження розвитку промислових підприємств.

The article is devoted to the study of the evolution of economic paradigms of industrial enterprise management. It is revealed that economic management paradigms are based on theories, principles and laws of development of socio-economic systems. It is studied that the economic paradigm is a scientific theory embodied in a system of concepts that express the essential features of economic reality. It includes the initial conceptual schemes, models of economic problems and their solutions, research methods that have operated during a certain historical period in economics. Evolutionary processes to management are conditionally divided into life phases, namely: from agriculture and trade to focusing on mass production and distribution; introduction of computer and Internet technologies changed production and accounting processes and procedures; change of ownership structure from private and family to shareholders and holding investors. The stages of evolution of managerial thought are studied, which are divided into four periods: pre-scientific period of management; classical management theory; neoclassical theory or behavioral approach to management; bureaucratic model of Max Weber. The main ideas and approaches of prominent personalities of that time are considered. The main known scientific approaches to enterprise

management are generalized, which are selected from the positions: system, process, situations and scientific schools (school of scientific management; classical school of management; school of human relations; empirical school of management). It is revealed that together with classical approaches and schools of management it is possible to allocate the basic conceptual approaches which are directed on development of system of management of the industrial enterprise. It was found that the integrated approach is the most effective, it is aimed at a strategic perspective and allows you to consider the company from different angles, thus covering all the positive and negative factors influencing all elements of activity. It is determined that to determine the common source of development of the studied theoretical concepts necessitates further study of the development of industrial enterprises.

Ключові слова: управління; промислові підприємства; еволюція; теорії управління; розвиток; парадигма.

Keywords: management; industrial enterprises; evolution; management theories; development; paradigm.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови розвитку економіки, конкурентна боротьба, постійне підвищення вимог до якісних характеристик продукції вимагають від промислових підприємств швидко реагувати на зміни, приймати необхідні у цих умовах рішення для досягнення ефективного управління за усіма сферами діяльності підприємства. Економічні парадигми управління ґрунтуються на теоріях, принципах та законах розвитку соціально-економічних систем. Стійкий розвиток бізнесу та розвиток новітніх технологій та методів управління є факторами розвитку економічних систем управління. У зв'язку з цим, першочерговими питанням ефективного розвитку системи управління є дослідження економічних парадигм управління підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку економічних систем управління підприємствами присвячені праці вітчизняних науковців: М.Г. Белопольський, Л.О.Жилінська, Т.Г. Логутова, Ю.В. Макогон, І.П. Отенко, І.А. Павленко, Г.Г. Савіна, О.І. Соскін, Г.М. Тарасюк, А.С. Філіпенко та інші, а також зарубіжних дослідників: Ч. Барнарда, П. Друкера, Д. Форрестера, Т. Парсонса, Е. Етоса, Р.Паскаля, Т. Пітерса і Р. Уотермена, Л. фон Берталанфі та інші.

Формулювання цілей статті. Враховуючи актуальність проблеми дослідження, основної метою статті є дослідження еволюційних підходів до управління промисловими підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Економічна парадигма представляє собою наукову теорію, втілену в систему понять, що виражають істотні риси економічної дійсності. Вона включає вихідні концептуальні схеми, моделі постановки економічних проблем і їх рішень, методів дослідження, які діяли протягом певного історичного періоду в економічній науці [1].

Еволюційні процеси до управління можна поділити умовно на наступні життєві фази:

1. Від сільського господарства та торгівлі до фокусування на масовому виробництві та дистрибуції.

У світі спостерігається величезний прогрес у виробничих процесах. Потім настала революція якості, яка породила концепцію контролю процесів, статистичного контролю та якості продукції. Організації базувалися на консервативних та ієрархічних принципах із чітким розмежуванням та розмежуванням працівників. Організаційні теорії були зосереджені на діапазоні контролю, ієрархічній структурі та департаменталізація діяльності. Розподіл праці, ручних систем та документації на папері та контролю, що використовуються для управління бізнес-процесами, можна побачити в часи, що настали за індустріалізацією. Така організаційна структура, як правило, базувалася на індивідуальній власності та сімейних підприємствах. Максимізація прибутку була і була головним мотивом власників бізнесу.

2. Впровадження комп'ютерних та Інтернет-технологій змінили виробничі та облікові процеси та процедури. За допомогою планування та якості виробничих ресурсів якості продукції та виробничі процеси стали конкурентоспроможними та ефективними. На цьому етапі підприємства не орієнтуються на добробут працівників та бізнес-процеси. Акцент на якість, контроль процесів підтримки якості викликає фокус на Замовника. Поступово підприємства почали усвідомлювати важливість того, що замовник є найважливішим фактором, що керує їхнім бізнесом. Бізнес зосереджувався на максимізації прибутку та узгоджував решту своїх ініціатив та бізнес-рішень лише щодо максимізації прибутку.

З технологічною революцією та глобалізацією настає нова ера в управлінні. Сімейний бізнес поступово віддає перевагу професійному менеджменту. Наступає ера світових гігантів та корпоративних компаній, які вкладають кошти в побудову технологій та процесів та налагодили стандартизовані бізнес-процеси в усіх країнах для підтримки своїх організацій, в результаті чого вони можуть набрати та керувати тисячами людей та створити великі підприємства з більшим обсягом виробництва для задоволення глобальних ринків.

3. Зміна структури власності від приватної та сімейної до власників акцій та інвесторів холдингів. Управління професіональне. Така структура призвела до зміни фокусу від отримання прибутку до побудови

системних організацій та організацій, що базуються на цінностях. Інвестуючи в бізнес-процеси, керівництву вдалося створити стійку організаційну базу та охопити більші ринки, а також створити базу лояльних клієнтів.

Знання історії, що стоїть за еволюцією думки про управління та еволюцією теорій, є надзвичайно важливим, тому що допомагає краще розуміти принципи управління, які допомагають ефективніше керувати підприємством.

Еволюція управлінської думки - це процес, який розпочався ще коли людина побачила потребу жити групами. Управління так чи інакше практикується з початку цивілізації (приклад: організація старовинної Римокатолицької церкви, військових сил, Стародавньої Греції). Але промислова революція принесла кардинальні зміни. І раптом необхідність розробки більш цілісної та формальної теорії управління стала необхідністю.

Етапи еволюції управлінської думки можна поділити на:

1. Донауковий період управління. Промислова революція, що відбулася у 18 столітті, мала значний вплив на управління загалом. Однак новий вимір, який прийняв менеджмент після промислової революції, вніс свій внесок у розвиток управління. Розглянемо основні ідеї та підходи помітних особистостей того часу:

- професор Чарльз Беббідж - Великобританія (1729 - 1871), відомий професор математики Кембриджського університету, виявив, що виробники покладаються на здогадки та пропозиції та закликав їх використовувати математику та науку, щоб бути більш точними та продуктивними;

- Роберт Оуенс - Великобританія (1771 - 1858). Є основоположником управління персоналом через його підхід та орієнтацію на добробут працівників. Він запровадив співпрацю та профспілки. Роберт вважав, що добробут працівників може значною мірою визначати їх ефективність. Він заохочував професійну підготовку робітників, освіту їх дітей, ідальні на робочому місці, скорочення робочого часу.

Інші учасники донаукового періоду управління, які внесли свій вклад в розвиток системи управління підприємством: Генрі Робсон Таун - США; Джеймс Ватт Джуніор - Великобританія; Зеебом Ронтрі - Великобританія.

Професори Беббідж, Роберт Оуенс та інші можна вважати піонерами управління. Але їхній внесок в еволюцію управління незначний. Початок того, що відомо як наука про управління, розпочалося в останнє десятиліття 19 століття. Такі імена, як Емерсон, Ф. В. Тейлор, Х. Л. Грант та інші, внесли значний вклад шлях до створення того, що називається науковим управлінням [2,3].

2. Класична теорія.

У класичний період управлінська думка була зосереджена на змісті роботи, стандартизації, розподілі праці та науковому підході до організації. Це також було тісно пов'язане з промисловою революцією, а також піднесенням великих підприємств.

3. Неокласична теорія або поведінковий підхід. Цей період еволюції управлінської думки є вдосконаленням класичної теорії. Іншими словами, він модифікував і вдосконалював класичну теорію. Наприклад, класична теорія зосереджувалась більше на робочому місці, включаючи управління фізичними ресурсами, в той час як неокласична теорія надала більш глибокого акценту на стосунки працівників у робочому середовищі.

4. Бюрократична модель Макса Вебера. Німецький соціолог Макс Вебер запропонував цю модель. І вона включає систему правил, розподіл праці, що залежить від функціональної спеціалізації, правових повноважень та влади, ієрархії повноважень та розміщення працівників на основі їх технічної компетенції. М.Вебер розглядає організацію як частину широкого суспільства, яка базується на принципах: структура; спеціалізація; передбачуваність та стабільність; раціональність; демократія [4].

Узагальнити основні відомі наукові підходи до управління підприємствами можна з позицій [5]:

1. *Системи.* Формування складних ефективних систем і проектів та включає у себе наступні процедури: визначення цілей системи та встановлення їхнього взаємозв'язку зі внутрішнім та зовнішнім середовищем; прогнозування поведінки системи шляхом створення інтегрального ефекту; деталізація інформаційних потоків; вибір та делегування основних методів управління при заданих умовах. Основні представники системного підходу: Ч. Бернард, П. Друкер, Л. фон Берталанфі, Д. Форрестер, Т. Пітерс, Р. Уотермен, Т. Парсонс, Е. Етос, Р.Паскаль.

2. *Процесу.* Баується на взаємозв'язку усіх функцій планування та управління, які впливають на процес діяльності та сприяють досягненню поставлених цілей організації. Основними представниками процесного підходу є: М. Хаммер, Дж. Харрінгтон, М. Мескон, Л. Файоль, Дж. Чампі, М. Портер.

3. *Ситуації.* Має за мету сформулювати планові показники розвитку підприємства за декількома варіантами з урахуванням динамічності факторів середовища і базується на виборі конкретного методу в залежності від стратегічної або тактичної ситуації, що склалася. Основні представники ситуаційного підходу: П. Лоранж і М. Мортон, Т. Бернс і Р. Сталкер, Дж. Томпсон, Д. Вудворд, О. Моргенштерн.

4. Наукових шкіл:

- *школа наукового управління* (Ф. Тейлор [254], Г. Форд [276], Г. Емерсон [268], Френк і Лілія Гілберт [55], Г. Гант[321]). Необхідне проведення наукового аналізу для пошуку оптимального способу виконання завдань. Ретельний відбір працівників для виконання доручень. Ресурсозабезпеченість персоналу. Матеріальне заохочення персоналу. Розділення процесів планування та робочого процесу

- *класична школа управління* (А. Файоль, Л. Гюлік, Л. Урвік, Дж. Муні, К. Адамецький, А. Рейлі, Ч. Бернард, М. Вебер). Розвинули та сформували принципи управління, провели опис його функцій. Сформували теоретичні основи системного підходу до управління всією організацією.

- *школа людських стосунків* (Е. Мейо, М. Фолетт, Ф. Герцберг, Д. Мак-Грегор, Р. Блейк, К. Арджіріс). Сформовано ідею щодо гуманізації управління, шляхом побудови сприятливих міжособистісних стосунків для підвищення рівня задоволеності персоналу та продуктивності праці.

- *емпірична школа управління* (П. Друкер, А. Слоун, Р. Девіс, Е. Плоумен, А. Чандлер, Л. Ньюмен, Д. Міллер). Основна ідея – поєднання теоретичних досліджень (поєднання класичної та школи людських відносин) з практичною діяльністю організації. Ключовий напрям досліджень – вивчення змісту праці й функцій управлінців.

- *школа соціальних систем* (Ч. Бернард, Д. Марч, Г. Саймон, І. Ансоф). Ідея школи перетинається зі школою людських відносин, та базується на представленні робітника, як соціально орієнтованої істоти, потреби якої впливають на стан середовища в організації. Представники школи вважають, що конфлікти в організації можна усунути шляхом мотиваційних важелів.

Тобто, на цей час існує велика кількість наукових підходів до дослідження економічних парадигм управління промисловими підприємствами. Разом з класичними підходами та школами управління можна виділити основні концептуальні, які націлені на розвиток системи управління промисловим підприємством (див.рис.1).

На нашу думку, саме комплексний підхід є найрезультативнішим, він направлений на стратегічну перспективу та дозволяє розглядати підприємство з різних боків, тим самим охоплюючи усі позитивні та негативні фактори впливу на всі елементи діяльності.

Рис. 1. Концептуальні підходи до управління розвитком промислових підприємств

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Еволюція управління почалася від цивілізації. Отже, те, що ми маємо зараз, є вдосконаленими думками та теоріями управління. Але знати, як відбулася ця еволюція, є життєво важливим. Це допоможе вдосконалити свої знання про

процес та ефективно використовувати принципи управління для ефективної роботи підприємства. Визначення спільного джерела розвитку для досліджених теоретичних концепцій обумовлює необхідність подальшого дослідження розвитку підприємств. Конкретизація категорій та положень теорії управління з точки зору практичної гносеології надасть можливість сформулювати теоретичний базис для визначення механізмів управління промисловими підприємствами. У зв'язку з чим подальших досліджень потребують питання вивчення сутності і підходів до структуризації моделей управління розвитком промислових підприємств.

Список літератури.

1. Абалкин Л.И. Экономическая теория на пути к новой парадигме. *Вопросы экономики*. 1993. № 1. С.4-14.
2. Файоль А. Г. Эмерсон, Ф. Тэйлор, Г. Форд. Управление – это наука и искусство. Москва : Республика, 1992. 349 с.
3. Gantt G. *Work, wages and profits*. New York, 1916. 214 p.
4. Weber M. *Economy and society. An outline of interpretive sociology*. - Berkeley: University of California Press, 1978. Vol. 1. P. 224.
5. Жилінська Л.О. *Теорія, методологія та практика управління розвитком промислових підприємств* : Монографія. Маріуполь. ДВНЗ «ПДТУ», 2015. 328 с.

References.

1. Abalkin L.I. (1993), "Economic theory on the way to a new paradigm", *Voprosy jekonomiki*, vol. 1. pp.4-14.
2. Fajol', A. G. Jemerson, F. Tjejlor and Ford G. (1992), *Upravlenie – jeto nauka i iskusstvo* [Management is a science and an art], Respublika, Moskva, Russia.
3. Gantt G. (1919), *Work, wages and profits*, The Engineering magazine OO, New York, USA.
4. Weber M. (1978), *Economy and society. An outline of interpretive sociology*. Vol. 1, University of California Press, Berkeley, USA.
5. Zhylyns'ka L.O. (2015), *Teoriia, metodolohiia ta praktyka upravlinnia rozvytkom promyslovykh pidpryemstv* [Theory, methodology and practice of industrial enterprise development management], DVNZ «PDTU», Mariupol', Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2020 р.